

Hallintovaliokunnan kuuleminen
Keskiyö 8.2.2017 klo 11:45
Eduskunta

Kuultava: Jessikka Aro, toimittaja, Yleisradio

Hybridi- ja informaatiovaikuttamiseen varautuminen lainsäädännön ja Suomen kansalaisten perusoikeuksien näkökulmasta

Suomeen kohdistetun hybridi- ja informaatiovaikuttamisen yksi keskeinen pyrkimys on horjuttaa yhteiskunnan laillista järjestystä ja demokraattista oikeusvaltiota. Tähän tavoitteeseen pyritään mm. kohdistamalla vihamielisiä vaikutusoperaatioita henkilöihin, jotka edustavat oikeusvaltiota ylläpitäviä instituutioita.

Suomen ja kansainvälisessä informaatiotilassa toimivat aggressiiviset propagandistit käyttävät hyväkseen Suomen lainsäädännössä, lain hengessä, oikeuskäytännössä ja – kansalaisten oikeussuojassa tunnistamia ja hyväksikäytölle alttiita kohtia.

Aggressiivisen informaatiovaikuttajan näkökulmasta tällaisia ovat esimerkiksi alikäytetyt lakipykälät, kanteluprosessit, viranomaistiedon lähtökohtainen julkisuus ja Suomen laajat perusoikeudet, kuten sananvapaus. Vaikuttamisen kohteeksi valittujen kansalaisten oikeuksia sen sijaan loukataan järjestelmällisesti.

Samankaltaisia – osin laittomia ja osin lain rajoja hipovia – keinoja on käytetty mm. suomalaisia toimittajia, järjestöaktiiveja, sotilaita, bloggaajia, tutkijoita, virkamiehiä, poliiseja, syyttäjiä, tuomareita, pappeja, poliitikkoja ja tavallisia mielipiteitä ilmaisevia kansalaisia vastaan. Näin suomalaista järjestelmää, kansalaisten luottamusta ja mm. sananvapautta rapautetaan kohde kerrallaan.

Hybridi- ja informaatiovaikuttamiselle on ominaista lainvastaisen ja epäeettisen toiminnan piilottaminen ja sen oikeuttaminen viestinnällä luonteeltaan lailliseksi sekä asialliseksi. Esimerkiksi vainoavien tai yksityiselämää loukkaavien tietojen urkkiminen määritellään disinformaationarratiivissa legitiimiksi ”kansalaisaktivismiksi”. Urkittujen tietojen julkistaminen törkysisältöihin yhdistettynä nimetään ”tutkivaksi journalismiksi”.

Ihmisten kannustaminen kunnianloukkauksiin ja kiihotuskirjoituksiin yksittäisiä kansalaisia tai kansanryhmiä vastaan puolestaan on ”sanan- ja mielipiteenvapauden puolustamista”.

Tavoitteena sekaannus: mikä on oikein, mikä laillista – ja mikä todellakaan ei?

Verkossa ja sosiaalisessa mediassa tapahtuvalla informaatiovaikuttamisella hämmennetään kansalaisten, asiantuntijoiden, lainsäätäjien ja lainvalvontaviranomaisten käsitystä siitä, millainen toiminta verkkoviestinnässä ja yhteiskunnassa ylipäätään on sallittua. Käytännössä vaikutusta ulotetaan jopa siihen, millaiseen toimintaan lain koura tai päättäjät puuttuvat.

Mitä pidempään informaatiolla manipulointi ja häirintä saa jatkua seuraamuksetta, sitä normaalimmaksi ja yleisemmäksi laitton ja asiaton toiminta muuttuu – ja sitä vakavimmat seuraukset ovat oikeusvaltiolle ja sen kansalaisille.

Käytössä olevien keinojen tunnistaminen on tärkeää, koska jo nähtyjä Suomen lain ja lain hengen ”heikkoja kohtia” hyödynnetään informaatiohyökkäyksissä myös jatkossa.

Tähän listaan kaksi esimerkkiä Suomessa havaitusta, ulkomailta organisoidusta, poliittisesti motivoitusta ja aggressiivisesta informaatiovaikuttamisesta, jonka tavoitteena on kalvaa suomalaisten luottamusta viranomaisiin ja oikeusjärjestelmään sekä heikentää kohteiden päätöksenteko- ja toimintakykyä.

- Suomalaisia poliiseja, syyttäjää ja tuomaria on yritetty julkisesti manipuloida ja uhkailla, jos tutkinnan, syyteharkinnan tai oikeudenkäynnin tulos ei ole painostajalle ja tämän edustamalle ääripolitiikalle mieleinen. Erilaisilla törkysivustoilla on julkaistu useita kuvia kohdepoliiseista ja -syyttäjistä, videotallenteita oikeudenkäynneistä (joissa ei edes saisi videokuvata), kirjoitettu ja julkaistu ”törkyjuttuja” ja vihjailtu julkisesti tulevista ikävistä seurauksista tuomarille.
- Suomen Puolustusvoimien upseereita ja sotilaita sekä heidän mielipiteitään, tehtäviään ja tunnistettavia kasvokuvia on systemaattisesti tutkittu ja kaivettu sosiaalisesta mediasta. Niiden pohjalta on julkaistu valemediaan verkko ”artikkeleita”, joissa upseerien keskinäisiä yhteyksiä ja mielipiteitä esim. sotilasliitto Natoon tai sukupuolten tasa-arvoon liittyen on vainottu yksittäisten Facebook-tykkäysten tarkkuudella. Lisäksi sotilaille on keksitty kontakteja ja pyritty siten luomaan heistä epäluotettavaa kuvaa sekä uhkaavaa ja halveksuvaa vihakirjoittelua upseereita vastaan. Kirjoittelun tyyli ja sisällöt eivät millään lailla vastaa esimerkiksi sananvapauteen sisältyvää oikeutta arvioida ja arvostella yhteiskunnallisten vallankäyttäjien toimintaa.

Rikoslain kärsimys vaikutustyökaluna

Hybridi- ja informaatiovaikuttamisessa on jo käytetty ja tullaan jatkossa käyttämään työkaluina jo nyt lainsäädännössä rangaistaviksi säädettyjä rikoksia.

Yleisimpiä informaatiovaikuttamiseen liittyvistä rikoksista Suomessa näyttävät olevan mm. vainoaminen, kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen törkeine tekemuotoineen, identiteettivarkaus, viestintärauhan rikkominen, laiton uhkaus ja julkinen kehottaminen rikokseen.

Joillain alustoilla epäillään myös salassapitorikoksia, kun salaiseksi merkittyjä poliisin ja tuomioistuimen dokumentteja on julkaistu (ja liitetty Suomen etujen vastaista ääripolitiikkaa ajavaan disinformaatiovälittämiseen).

Monet näistä rikoksista ovat – kuten rikoslaki asian toteaa: omiaan *aiheuttamaan kärsimystä* uhrille, eli informaatiovaikuttamisen kohdehenkilölle. Tämä uhrille aiheutettavan henkisen ja fyysisen kärsimyksen aiheuttaminen on informaatiovaikuttamisen tietoinen päämäärä. Kärsimystä tuottamalla kohdehenkilön toimintaa manipuloidaan kohteen kannalta negatiiviseksi, mutta informaatiovaikuttajalle edulliseksi.

Vaikutus kohteen toimintaan voivat olla esimerkiksi kohdehenkilön pelästyminen tai ahdistuminen "hiljaiseksi". Operaation voi sanoa onnistuneen esimerkiksi silloin, jos kohde poistuu julkisuudesta tai sosiaalisesta mediasta puhumasta informaatiovaikuttajan edustamalle taholle epäedullisista tai kiusallisista aihepiireistä.

Tällainen *informaatio-psykologinen vaikuttaminen tai refleksiivinen kontrolli* on hyväksyttävä toimintamuoto esimerkiksi Venäjän tiedustelupalveluiden keskuudessa.

Valejournalistit ja näennäiset kansalaisaktivistit urkkijoina

Yhtenä informaatiovaikuttamisen keinona on Suomessa käytetty kohdehenkilöiden tietojen urkkimista paitsi sosiaalisesta mediasta, myös eri viranomaisilta ja instituutioilta. Tietoja on kerätty näennäisen asiallisten kansalais- tai toimittajakyselyiden ja tietopyyntöjen muodossa.

Urkintaa on kohdistettu mm. kohdehenkilöiden työnantajiin, verottajaan ja yritysrekisteriin. Sen jälkeen tietoja on julkaistu mustamaalaus- ja painostustarkoituksessa disinformaatiolla ja halventavalla kielenkäytöllä höystettynä propagandaa levittävillä äärisivustoilla ja someryhmissä. Näiltä alustoilta sisällön ja näkökulmien toivotaan leviävän myös normaaliin ja eettisiin sääntöihin sitoutuneeseen mediaan, eli yhä laajemmalle yleisölle.

Urkitut tiedot ovat sisältäneet mm. henkilötunnuksia ja niiden osia, yksityisiä terveystietoja, osoitteita, puhelinnumeroita, verotietoja ja verotuskuntatietoja (mikä on yleensä sama kuin asuinkuntatieto, mikä puolestaan on usein salaista ja/tai turvakiellettyä tietoa), virkojen tai toimien rahoitustietoja, opintotietoja, ja niin edelleen.

Vuonna 2016 syksyllä nähtiin jopa hiljattain poliittisen väkivallan seurauksena menehtyneen yksityishenkilön terveystietojen ja oikeusrekisterikeskuksesta kaivettujen tuomiotietojen laajaa ja pitkäkestoista julkistamista eri valemedioissa propagandatarkoituksessa.

Tässä lista suomalaisviranomaisista ja instituutioista, joista haettuja ja saatuja tietoja on käytetty epäasiallisissa kampanjoissa eli samaan henkilöön kohdistuneissa pitkäkestoisissa häpäisyoperaatioissa. Lista ei ole täydellinen.

- kaupparekisteri
- verotoimisto
- tuomioistuinten kirjaamot
- oikeusrekisterikeskus
- yliopistojen kansliat
- poliisi

Eräs Suomessa havaittu informaatiovaikuttamisen työkalu on viranomaisten kuormittaminen "kansalaispalautteeksi" naamioiduilla kanteluilla ja valituksilla. Näitä muodollisesti asianmukaisia, mutta sisällöltään faktoja vääristeleviä valituskampanjoita masinoidaan sosiaalisessa mediassa ja Venäjään kytkeytyvissä valemedioissa.

Suomalaiset valvontaviranomaiset joutuvat näin käsittelemään poliittiseen häirintätarkoitukseen tehtyjä kanteluita. Toivoakseni valekantelut tunnistetaan ja jätetään käsittelemättä.

Yhteiskunnan tuki kohdehenkilölle ja varhaisen puuttumisen tärkeys

Monissa informaatiovaikuttamiskampanjoissa henkilöön kohdistetaan pitkäkestoista, vakavaa häirintää. Sen tavoite on paitsi aiheuttaa kärsimystä, myös hidastaa kohteen työskentelyä. Tämä mekanismi saattaa hidastaa koko organisaation työtä, mikä on informaatiovaikuttajan tavoite.

Kohdehenkilö pyritään disinformaation, julkisen mustamaalauksen, työnantajalle esitettyjen erovaatimusten ja valepaljastusten keinoin myös eristämään omasta ammatillisesta tai fyysisestä työyhteisöstään sekä marginalisoimaan yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Kaikki suomalaiset työyhteisöt eivät ole varautuneita tällaiseen painostukseen. Siksi ne eivät automaattisesti osaa suhtautua hyökkäykseen asianmukaisesti. Tällöin erityisenä uhkana on kohdehenkilön jääminen ilman työyhteisön tukea ja sairastuminen.

Tällä hetkellä uhri – joka yleensä on rikos- ja oikeusasioissa täysi maallikko – saattaa joutua yksin arvioimaan asiattomien kirjoitusten ja muun häiriöviestinnän laillisuutta sekä menestymisen mahdollisuuksia pitkässä oikeusprosessissa, tekemään rikosilmoituksia ja oikomaan verkossa levitettävää propagandaa.

Kaikki kohdehenkilöt eivät osaa tai jaksa vaatia omia oikeuksiaan. He saattavat myös – aiheellisesti – pelätä rikosilmoituksesta aiheutuvan kovia vastatoimia. Näissä olosuhteissa epäillyt vakavatkin rikokset jäävät helposti tutkimatta, syyttämättä ja tuomitsematta. Tämä rankaisemattomuus puolestaan lisää rikostentekijöiden motivaatiota jatkaa samanlaista toimintaa muiden kohteiden parissa.

Muut hybridivaikuttamisen rikolliset trendit

Suomen lainsäädännössä kannattaa varautua myös muiden rikostyyppien yleistymiseen ja käyttöön hybridi- ja informaatiovaikuttamisessa. Näitä ovat mm. viestintäsalaisuuden loukkaukset ja tietojärjestelmän häirinnät eri tekemuotoineen, suojauspurkujärjestelmäririkokset, tietomurrot ja henkilörekisteririkokset.

Tekijöitä ovat viestintäsabotaasiin, datamanipulaatioon ja haittaohjelmien levitykseen erikoistuneet hakkeriryhmittymät, joiden siteet valtiollisiin toimijoihin pyritään häivyttämään. Hyökkäyksiä kohdistetaan informaatiovaikuttamisen kohdehenkilöihin.

Yhdysvalloissa arvioidaan presidentinvaaleihin vaikutetun kyber- ja informaatiovaikuttamisen keinoin: hakkeroinneilla ja somessa levitettyjen valeuutisten avulla. Pitkälti tästä syystä olisikin aiheellista pistää jäihin hankkeet, jotka tähtäävät Suomen vaalien tai esimerkiksi suomalaisten terveystietojen digitalisointiin.

Myös rikosnimike *sotaan yllyttäminen* saattaa tulevaisuudessa olla käytössä Suomeen kohdistuvan informaatiovaikuttamisen ja hybridisodankäynnin välineenä. Erityinen huomio kannattaa kiinnittää toimijoihin, jotka laissa määritellysti:

*”2) julkisesti levittävät lausumia tai muita ilmaisuja, joiden tarkoituksena on vaikuttaa yleisen mielipiteen kehittymiseen hyökkäystekojen käyttöä puoltavaksi,
3) järjestelmällisesti levittävät ilmeisen perättömiä tai harhaanjohtavia tietoja Suomen puolustuksesta tai sotilas- tai puolustuspoliittisista aikomuksista.*

Miltä osin suomalaista lainsäädäntöä ja kansalaisten oikeussuojaa tulee vahvistaa?

Monet tässä lausunnossa mainitut, vihamielisiä poliittisia, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia tavoitteita palvelevat rikostyypit ovat tällä hetkellä asianomistajarikoksia. Näitä ovat esimerkiksi laitton uhkaus ja törkeä kunnianloukkaus.

Asianomistajarikoksissa uhrin tulee itse tunnistaa rikos, kokea itsensä rikoksen uhriksi, tehdä poliisille tutkintapyyntö ja vaatia tekijälle rangaistusta. Yleisen syytteen alaisissa, siis yhteiskunnallisesti merkittävänä pidetyissä rikoksissa tutkintapyyntöä voi tehdä kuka tahansa, ja syyte voidaan nostaa ilman uhrin osallisuutta.

Esimerkiksi laitton uhkaus ja törkeä kunnianloukkaus ylittävät varsinkin netissä helposti rikoskynnyksen, mutta asianomistaja ei välttämättä uskalla ilmoittaa rikoksesta (Timonen, S. 2017) Lisäksi kansalaiseen kohdistetuilla uhkauksilla ja vääristelevillä julkisilla valheilla todennäköisesti on voimakas psykologinen vaikutus paitsi kohteeseen, myös yhteiskuntaan laajemmin.

Siksikin esimerkiksi julkiset laittomat uhkaukset ja törkeät kunnianloukkaukset voisi olla syytä kategorisoida yhteiskunnallisesti merkittäviksi ja saattaa yleisen syytteen alaisuuteen, pois kuormitetun rikoksen uhrin harteilta. Nykylainsäädännön mukaan valtakunnansyyttäjä voisi nostaa syytteen törkeästä kunnianloukkauksesta ilman asianomistajan myötävaikutusta, jos rikos on tehty joukkotiedotusvälinettä käyttämällä ja tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. Mutta tiedossa ei ole yhtään tapausta, jossa valtakunnansyyttäjä näin olisi toiminut.

Netissä agitoitavaa kunnianloukkaus- ja uhkailutilannetta helpottaisi huomattavasti, jos valtakunnansyyttäjä päättäisi nostaisi syytteitä esimerkiksi valemedioiden ja erilaisten somekiihotusryhmien kohdalla.

Yleisen syyteoikeuden turvin toimia poliisi ja syyttäjä toimisivat uhrin ”tukena” yhteiskunnan taholta heti epäillyn rikoksen tapahduttua. Siten Suomella olisi myös lakisäätöisesti nykyistä aktiivisempi rooli uhrin oikeussuojan varmistamisessa.

Tämä paitsi auttaisi aggressiivisen vaikuttamisen kohteita merkittävästi sekä ennaltaehkäisisi uutta, vastaavaa rikollisuutta. Netissä vapaasti pyörivät rikolliset tekstit kiihottavat toisia ihmisiä kirjoittelemaan samantyyppisiä tekstejä – ja toteuttamaan vihatteot.

Olen julkisesti toivonut ja toivon edelleen poliisille aiempaa enemmän resursseja viharikosten tutkintaan ja niiden ehkäisyyn. Myös syyttäjille ja tuomioistuimille tulisi varata enemmän resursseja epäiltyjen viharikosten käsittelyyn, tutkintaan ja tuomitsemiseen.

Lisäksi monista tässä lausunnossa mainituista rikoksista säädettyä rangaistusasteikkoa tulisi merkittävästi korottaa. Rangaistuksena esimerkiksi parikymmentä päiväsakkoa ei ole missään suhteessa aiheutettuihin vahinkoihin.

Informaatiovaikuttamiseen liittyvä rikollinen toiminta näyttää myös hyvin järjestäytyneeltä ja sellaisena sitä tulisi oikeudessa kohdella: sitä johdetaan verrattain ammattimaisesti ja hierarkkisesti ulkomailta.

Ainakin osa epäasiallisten ja laittomien sisältöjen tuottajista ja urkkijoista saa tietävästi palkkaa työstään ja heidän ammattinimikkeensä on "toimittaja".

Yksi propagandan levittämisen tavoite on vaikuttaa mahdollisimman laajasti väestön ajatuksiin, mieleen ja toimintaan. Suomalaisia on esimerkiksi somedisinformaatiolla jalkautettu kaduille protestoimaan propagandalla dehumanisoituja "vihollisia" vastaan.

Tästä syystä olisi tärkeää selvittää esimerkiksi kyselytutkimuksilla, miten laajasti suomalaisiin on valheilla vaikutettu. Näin toimittiin esimerkiksi viime vuonna Tšekissä, jossa lisäksi perustettiin Venäjän propagandaan vastaava keskus.

Suomalaiset ja kansainväliset yritykset sekä keskustelufoorumit kuriin

Suomessa toimii huomattavia liikevoittoja tekeviä kansainvälisiä internet-yrityksiä, jotka tarjoavat vihapuheagitoijille ja valeprofileille alustan sanomansa levitykseen.

Nämä kansainväliset yritykset eivät reagoi käyttäjien ilmoituksiin edes masinoidusta ja laittomasta vihasisällöstä. Käytännössä ne jättävät esimerkiksi uhkaus-, raiskaus- ja muut vastaavat kirjoitukset sekä tällaista "sisältöä" tuottavat profiilit, sivustot ja ryhmät (jopa lasten) näkyville siitä huolimatta, että sisällöt raportoidaan esimerkiksi vihapuheena palveluntarjoajille.

Tällaisia yrityksiä ovat esimerkiksi sosiaalisen median palvelu Facebook, videopalvelu YouTube ja pikaviestipalvelu Twitter. Propagandistit ja informaationsodankävijät aktiivisesti hyödyntävät niitä omiin edellä kuvattuihin tarpeisiinsa.

Suomessa toimivilta yrityksiltä tulisi vaatia Suomen lakien kunnioitusta, jotta ko. palveluissa tehtäiltävät väärinkäytökset eivät aiheuttaisi enempää vahinkoa ja työllistäisi suomalaista poliisia.

Tällä hetkellä myös vain suomalaisille tarjotut verkkofoorumit tarjoavat alustan valheellisten ja laittomien tekstien levittämiseksi. Näitä ovat esimerkiksi Ylilauta, Hommafoorumi ja Suomi24.fi. Näistä Suomi24.fi ja Ylilauta tuottavat omistajilleen voittoa. Näitä alustoja käytetään hyväksi valemedioissa julkaistun lokatiedon laajemmalle linkitykselle ja levitykselle.

Joku raja viranomais- ja muiden tietojen asiattomaan urkintaan

Kohdehenkilöiden tietojen urkintaan viranomaisilta voidaan myös puuttua. Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta toteaa: *"Tässä laissa säädettyjen tiedonsaantioikeuksien ja viranomaisten velvollisuuksien tarkoituksena on toteuttaa avoimuutta ja hyvää*

tiedonhallintatapaa viranomaisten toiminnassa sekä antaa yksilöille ja yhteisöille mahdollisuus valvoa julkisen vallan ja julkisten varojen käyttöä, muodostaa vapaasti mielipiteensä sekä vaikuttaa julkisen vallan käyttöön ja valvoa oikeuksiaan ja etujaan.”

Laki ei siis velvoita luovuttamaan tietoja yksityisistä tai julkisista suomalaisista häirintätarkoitukseen tai propagandasivustojen valheiden ja salaliittoteorioiden materiaaliksi. Koska tällä hetkellä viranomaiset luovuttavat tietoja myös tällaiseen käyttöön, tietojen luovutuskäytäntöjä olisi hyvä tarkistaa.

Viranomaisasiakirjojen julkisuus ei saa johtaa tilanteeseen, jossa hyvässä uskossa toimivat viranomaiset tahtomattaan avustavat ekstremistejä häiriköimään kansalaisia. Verkkoon levitettyä yksityistä tietoa ei saa koskaan verkosta pois.

Samaan aikaan tulee huolehtia, että asialliset toimittajat saavat jatkossakin tarvitsemansa tiedot yhteiskunnallisesti merkittävää valvontatehtäväänsä varten.

Yksi varteenotettava vaihtoehto on kouluttaa viranomaiset tunnistamaan ja epäämään tietopyynnöt, joiden motiivi on kyseenalainen ja tietopyynnössä ilmoitettu julkaisualusta tunnetaan lakeja halveksivana.

Tilanteeseen puututtava nopeasti – ihmisiä peloteltu jo hiljaisiksi

Hybridi- ja informaatio sodankäynnin kontekstissa rikoksia tehtailevat usein tahot, joille suomalaisen oikeusprosessin hitaus, kantelumahdollisuudet, pitkät käsittelyajat ja matalat rangaistukset toimivat yllykkeenä rikosten uusimiseen ja toiminnan jatkamiseen ”entiseen malliin”. Monet tahot, jotka ovat julkisesti kertoneet harjoittavansa informaatio sotaa, käytännössä näyttävät pitävän Suomen lainsäädäntöä ja prosesseja pilkkanaan.

Tästäkin syystä informaatio sodankäynnin rikollisten ulottuvuuksien – kuten samalla muunkin rikollisuuden – uhrien oikeussuojaa tulee merkittävästi parantaa sekä lainsäädännöllä että resurssien kohdentamisella.

Kaikkiaan lainsäätäjien tulee varautua siihen, että erilainen ”aktivismiksi”, ”journalismiksi”, ”sananvapauden sankaruudeksi” tai jopa ”taideprojekteiksi” naamioitu aggressiivinen vaikuttaminen, vaiennuspyrkimykset ja häirintä lisääntyy, kun siihen ei puututa.

Toimenpiteet asiassa ovat kiireellisiä, koska harva työnsä tai kannanottojensa takia kohteeksi joutunut jaksaa a) häirintää b) pitkää oikeustaistelua, jonka lopputulos ei ole varma tai c) samojen rikosten jatkuvaa toistumista samojen tekijöiden toimesta.

Moni valitsee ”helpomman tien”: lopettaa julkisen keskustelun, ei alunperinkään osallistu siihen tai muokkaa kannanottojaan välttääkseen henkilöönsä, yksityisyyteensä ja kunniaansa kohdistetut aggressiiviset disinformaatioiskut.

Tämä uhka on Suomessa jo osittain toteutunut.

Lähteitä ja lisätietoja:

Lakiasiantuntija Suomen asianomistajarikosten/yleisen syytteen alaisten rikosten osalta:
juristi Sakari Timonen

EU:n strategisesta viestinnästä kolmansien osapuolten levittämän EU:n vastaisen propagandan torjumiseksi
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2016-0290+0+DOC+XML+V0//FI>

Pöyhtäri, Haarla, Raittila: Vihapuhe sananvapautta kaventamassa
http://www.hssaatio.fi/wp-content/uploads/2013/11/Vihapuhe-sananvapautta..versio_PAINOVERSIO_21.10.13.pdf

Sisäministeriö: Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 1/2016
<http://www.intermin.fi/julkaisu/232016?docID=69180>

MV-lehdessä puhutaan poliisin ja syyttäjän murhasta – Poliisi hermostui: Tämä ylittää kaikki rajat. <http://yle.fi/uutiset/3-9267637>

Tšekki sai tarpeekseen Venäjän propagandasta: maahan perustetaan keskus, joka kumoaa valheelliset väitteet lähes reaaliaikaisesti
<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000002926965.html>

Kioski tutki: Näin Venäjä-trollit manipuloivat suomalaisia – katso lista propagandistien suosimista foorumeista
<http://kioski.yle.fi/omat/venaja-trollit-suomessa>